

2026, 15 (1), 290-313 | Araştırma Makalesi

Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Kullanımı: Doktora Tezleri Üzerine Bir Analiz

Özkan Gökcan ¹

Öz

Bu çalışmanın amacı, uluslararası ilişkiler teorilerinin Türkiye'de nasıl çalışıldığını doktora tezleri üzerinden analiz etmektir. Çalışmada, uluslararası ilişkiler konulu doktora tezlerinin ne kadarının uluslararası ilişkiler teorilerini çalıştığı, tezlerde hangi teorilerden yararlandığı ve nasıl yararlandığı incelenmiştir. Bu inceleme bağlamında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ve 1987-2024 yılları arasında yayımlanmış 2.552 uluslararası ilişkiler konulu doktora tezine ulaşılmıştır. Bu tezlerden 455 tanesinin uluslararası ilişkiler teorilerine ilişkin içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın örneklemini teşkil eden söz konusu 455 tez, doküman analizi yöntemi ile analiz edilerek çalışmaların bulgularına ulaşılmıştır. Doktora tezleri bağlamında ve Türkiye ölçeğinde teori çalışmalarını haritalandırmayı amaçlayan bu çalışma temelde şu bulgulara ulaşmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında teori odaklı doktora tezleri, Türk dış politikası üzerine yazılanlardan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Disiplindeki merkezî teori ürettiği çevrenin ise teoriyi test ettiği iş bölümü göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'deki doktora tezleri çevrede konumlanmaktadır. Türkiye'de yayımlanan doktora tezlerinde en çok yararlanan teoriler Batı-merkezli ana akım teorilerdir. Bu teorileri içerisinde ise ilk sırayı realizm almaktadır. Bu bulgu, Türkiye'deki doktora adaylarının, disiplinde önemli bir yer tutan Batı dışı ve Batı sonrası teoriler üzerine tartışmalara mesafeli kalma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Türkiye'de yayımlanan doktora tezlerinde teorilerden yararlanma şeklinin disiplindeki Batı-merkezli hegemonik ve hiyerarşik yapının sürdürülmesine katkı sunduğunu teyit etmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde literatür taraması, ikinci bölümünde ise araştırmanın yöntemi ve tasarımı ele alındıktan sonra üçüncü bölümünde analiz sonucu elde edilen bulgular paylaşılmaktadır. Çalışma doktora tezleri ölçeğinde Türkiye'de uluslararası ilişkiler teorilerinin çalışılma şeklini haritalandırarak literatüre özgün bir katkı sunduğu iddiasındadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Teori, Türkiye, Doktora Tezi, Batı-Merkezcilik

Gökcan, Ö. (2026). Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Kullanımı: Doktora Tezleri Üzerine Bir Analiz. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 290-313. <https://izlik.org/JA75RU59DA>
<https://doi.org/10.15869/itobiad.1806734>

Geliş Tarihi	19.10.2025
Kabul Tarihi	21.02.2026
Yayın Tarihi	31.03.2026
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

2026, 15 (1), 290-313 | Research Article

Using International Relations Theories in Türkiye: An Analysis of Doctoral Dissertations

Özkan Gökcan¹

Abstract

The purpose of this study is to analyze the application of international relations (IR) theories in Türkiye through an examination of doctoral dissertations. Specifically, the study investigates how many doctoral dissertations in the field of international relations engage with IR theories, which theories are employed, and how they are utilized. To this end, 2,552 doctoral dissertations on international relations, published between 1987 and 2024, were retrieved from the National Thesis Center database of the Council of Higher Education (YÖK). Among them, 455 dissertations containing content related to international relations theories were identified and constituted the sample of the study. These dissertations were analyzed through the document analysis method in order to derive the study's findings. This research, which aims to map theory-oriented doctoral research in the field of international relations across Türkiye, yielded several main conclusions. Within the National Thesis Center database, theory-focused doctoral dissertations rank second after those addressing Turkish foreign policy. Considering the conventional division of labor in which the "center" of the discipline produces theory while the "periphery" tests it, doctoral dissertations in Türkiye can be situated within the periphery. The findings indicate that the most frequently employed theories in Turkish doctoral dissertations are Western-centric mainstream theories, with realism being the most dominant. This suggests that doctoral candidates in Türkiye tend to remain distant from debates on non-Western and post-Western theories, which have gained increasing prominence within the discipline. The results thus confirm that the manner in which theories are employed in doctoral dissertations in Türkiye contributes to the reproduction of the Western-centric hegemonic and hierarchical structure of the discipline. The study is structured as follows: the first section presents a literature review; the second outlines the research method and design; and the third discusses the findings of the analysis. By mapping how international relations theories are addressed at the doctoral level in Türkiye, this study seeks to make an original contribution to the literature.

Keywords: International Relations, Theory, Türkiye, Doctoral Thesis, West-Centrism

Gökcan, Ö. (2026). Using International Relations Theories in Türkiye: An Analysis of Doctoral Dissertations. *Journal of the Human and Social Science Researches*, 15(1), 290-313. <https://izlik.org/JA75RU59DA>
<https://doi.org/10.15869/itobiad.1806734>

Date of Submission	19.10.2025
Date of Acceptance	21.02.2026
Date of Publication	31.03.2026
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assoc. Prof. Dr., Munzur University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Tunceli, Türkiye, ozkangokcan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3286-1580.

Giriş

Uluslararası ilişkiler, ortaya çıkışı ve gelişiminde teorik tartışmaların önemli rol oynadığı, kavramsal çerçevesi önemli ölçüde teorik tartışmalara bağlı olarak şekillenen bir disiplindir. Devletler arası ilişkileri, bölgesel veya küresel sorunları, uluslararası sistemin işleyişini açıklamak, anlamlandırmak, eleştirmek veya öngörmek için teorilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda uluslararası ilişkiler teorileri, disiplinin hem betimleyici ve açıklayıcı araçları hem de bilimsel kimliğini temellendiren ana unsurlardandır. Diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi uluslararası ilişkiler disiplininde de akademik bilgi üretiminin merkezinde yer alan teorilerin ne şekilde çalışıldığına yönelik veriler disiplindeki işleyişi doğrudan yansıtmaktadır. Ülke bazında düşünüldüğünde bir ülkedeki akademik topluluğunun çalışmalarında hangi teorilerden yararlanmayı tercih ettiği, teorileri nasıl kullandığı ve çalıştığı, özgün teori geliştirme veya var olan teoriye katkı sunma arayışında olup olmadığı, ilgili ülkenin akademik camiasının disiplinin neresinde (merkez/çevre veya Batı/Batı-dışı) konumlandığını anlamlandırmanın önemli yollarından biridir. Bu kapsamdan hareketle düşünüldüğünde bir ülkenin uluslararası ilişkiler akademik topluluğunun yayımladığı makaleler veya kitaplar, üniversite ders müfredatları, yüksek lisans veya doktora tezleri önemli analiz kaynakları arasındadır.

Türkiye merkezli akademik dergilerde uluslararası ilişkiler teorilerinin yeri yazarın başka bir çalışmasının konusu olmakla birlikte bu çalışmada Türkiye Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan uluslararası ilişkiler konulu doktora tezlerinde uluslararası ilişkiler teorilerinin nasıl çalışıldığı incelenmektedir. Çalışmada, uluslararası ilişkiler konulu doktora tezlerinin ne kadarının uluslararası ilişkiler teorilerini çalıştığı, tezlerde hangi teorilerden yararlandığı ve nasıl yararlandığı incelenerek Türkiye'deki teori çalışmalarına ilişkin merkez/çevre ve Batı/Batı-dışı/Batı-sonrası konumlandırması bağlamında bir analiz sunulmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda çalışmanın temel amacı, bir akademisyen adayının gelişimin en önemli halkalarından biri olan doktora tezleri bağlamında uluslararası ilişkiler teorilerinin Türkiye akademisindeki çalışılma şeklini analiz etmektir. Bu analiz kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ve 1987-2024 yılları arasında farklı anabilim dallarında yayımlanan toplam 2.752 uluslararası ilişkiler konulu tez taranmış, bunlardan erişime açık olan 2552 tanesine ulaşılmış ve bu tezlerden 455 tanesinin uluslararası ilişkiler teorilerine ilişkin içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan uluslararası ilişkiler teorileri içerikli söz konusu 455 doktora tezi, doküman analizi yöntemi ile analiz edilerek çalışmanın bulgularına ulaşılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde literatür taraması, ikinci bölümünde ise araştırmanın yöntemi ve tasarımı ele alındıktan sonra üçüncü bölümünde analiz sonucu elde edilen bulgular paylaşılmaktadır. Elde edilen bulgular ile YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan uluslararası ilişkiler teorileri içeriğine sahip doktora tezleri haritalandırılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda çalışma, Türkiye ölçeğinde doktora tezlerinde uluslararası ilişkiler teorilerinin neden ve nasıl kullanıldığını, teori kullanımı veya üretimi bağlamında nerede durulduğunu gösterme noktasında literatüre özgün bir katkı yaptığı iddiasındadır.

1. Literatür Taraması

Diğer disiplinlerde olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de küresel veya ulusal eğilimleri haritalandırmak için kullanılan yöntemlerden biri, makaleler, kitaplar, yüksek lisans veya doktora tezleri gibi basılı eserlere ve ders müfredatlarına ilişkin yapılan içerik analizleridir. Yapılan bu tür analizler, uluslararası ilişkiler disiplinindeki temel tartışma alanlarına dair nicel veriler sağlayarak mevcut eğilimlerin değerlendirilmesine ve geleceğe yönelik öngörülerin geliştirilmesine imkân tanımaktadır. Uluslararası ilişkiler teorilerinin hangi bağlamlarda, kimler tarafından ve nasıl ele alındığını inceleyen, bibliyometrik ya da doküman analizine dayalı akademik araştırmalar; teorilerin Batı-merkezli yapısına, sınırlı bakış açlarına, disiplin içindeki hiyerarşik ve hegemonik iş bölümüne, Batı-dışı teorilerin kabul edilme veya dışlanma biçimlerine ve Batı-sonrası teori tartışmalarına dair önemli sonuçlar ortaya koymaktadır.

Son 25 yılda kitap, dergi, makale veya ders müfredatlarını veri olarak kullanarak uluslararası ilişkiler disiplinindeki küresel eğilimleri analiz etmeyi amaçlayan birçok çalışma yapılmıştır (Wæver, 1998, pp. 687-727; Aydınli & Mathews, 2000, pp. 297-305; Smith, 2000, pp. 374-402; Tickner, 2003, pp. 341-345; Breuning vd., 2005, pp. 447-461; Kristensen, 2012, pp. 47-65; Turton, 2016, pp. 140-152; Lake, 2016, pp. 1112-1122; Breuning vd., 2018, pp. 789-798; Malinak vd., 2018, pp. 448-484; Vogelar vd. 2022, pp. 16-32). Bu çalışmalarda uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin teori çalışma eğilimine, hangi teorilerin kullanımının daha fazla tercih edildiğine, disiplinde Batı veya ABD merkezli hegemonik bir yapı olup olmadığına, teori çalışımı ve üretimi konusunda merkez-çevre arasındaki ilişkiye dair oldukça önemli bulgular nicel veriler aracılığıyla ortaya konmuştur. Benzer çalışmalar ulusal düzeydeki uluslararası ilişkiler disiplini çalışmaları bağlamında da yapılmış, örneğin Drulák ve Druláková (2000, pp. 265-268), Tow (2015, pp. 628-640) ve Milani (2021, pp. 617-636) tarafından yapılan çalışmalarda sırasıyla Çekya, Avustralya ve Brezilya'daki uluslararası ilişkiler topluluklarının teori çalışma eğilimleri analiz edilmiştir.

Türkiye'de uluslararası ilişkiler teorilerinin ele alınış biçimlerini ve ulusal düzeydeki eğilimleri inceleyen ilk akademik çalışmanın Pınar Bilgin tarafından yapıldığı söylenebilir. Bilgin, *The Turkish Yearbook of International Relations* ve *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*'nde yayımlanan makaleleri inceleyerek yürüttüğü araştırmasında, merkezin teoriyi üreten; çevrenin ise onu tüketen konumda olduğu iş bölümü perspektifinden hareketle, Türkiye'deki uluslararası ilişkiler teori çalışmalarının çevreye özgü bir yerde konumlandığını tespit etmiştir (Bilgin, 2005, ss. 8-10). Benzer şekilde Keyman ve Ülkü (2007, s. 104), Türkiye'deki 42 uluslararası ilişkiler bölümünün müfredatlarını analiz ederek teori dersleri açısından müfredatların yeterlilik gösterdiği sonucuna varmıştır. Aydınli ve Mathews'in 2008 tarihli çalışmasında ise Türkiye'de özgün ve yerel teori üretme çabaları üç eser —Olaylarla Türk Dış Politikası, Stratejik Derinlik ve Türk Dış Politikası— üzerinden değerlendirilmiştir (Aydınli & Mathews, 2008, pp. 693-712). Bunun yanında, Ramazan Gözen editörlüğünde yayımlanan *Uluslararası İlişkiler Teorileri* kitabını inceleyen Köstem, Türkiye'de teori inşasına ilişkin fırsat ve engelleri ulusal ölçekte tartışmaya açmıştır (Köstem, 2015, p. 64).

Avrupa ve Ortadoğu bölgelerini konu edinen ve SSCI kapsamında indekslenen dergilerde yayımlanan Türkiye adresli makalelerinin veri olarak kullanıldığı başka bir çalışmada Türkiye'de çalışan akademisyenlerin çoğunlukla var olan teorileri örnek olay analizinde test etmeyi tercih ettiği ve özgün/yerel teori geliştirme sürecine mesafeli

yaklaştığı sonucuna ulaşılmıştır (İşeri & Esentürk, 2016, s. 29). Uluslararası ilişkiler bilgisinin üretimine Türkiye düzeyinde katkı sunmaya engel olan bu yaklaşım, Aydın ve Biltekin (2017, pp. 45-68) tarafından 251 uluslararası ilişkiler makalesine dayandırılarak yapılan başka bir çalışmada da onaylanmıştır. Türk akademik indeksi ULAKBİM'de taranan makalelerin (Sula, 2022, pp. 139-154) ve Türkiye'deki uluslararası ilişkiler lisans ve yüksek lisans müfredatlarının (Sula vd, 2023, pp. 278-279) analizine dayanan diğer iki çalışmada ise uluslararası ilişkiler eğitimindeki derslerde Türkçe literatürdeki çalışmalarda teorik netlik ve teori geliştirme konusunda ciddi eksikliklerin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Türkiye ölçeğinde uluslararası ilişkilerin ve özelinde uluslararası ilişkiler teorilerinin çalışılmasına yönelik eğilimi ortaya koyan çalışmalar, yukarıdaki yer alan örneklerde görülebileceği üzere çoğunlukla makale odaklı analizler sunmuştur. Bununla birlikte yüksek lisans ve/veya doktora tezlerini veri olarak kullanan ve Türkiye'deki uluslararası ilişkiler çalışmalarının genel eğilimlerini ortaya koymaya çalışan çeşitli akademik yayımlar olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Yüksel (2015, pp. 531-550) Türkiye'deki İran çalışmalarını, Dönmez ve Timur (2017, ss. 131-141) Türkiye'deki terörizm çalışmalarını, Çağlayan (2023, ss. 25-42) Türkiye'deki göç çalışmalarını, Özkoç ve Çağlayan (2023, pp. 123-140) Türkiye'deki uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin genel eğilimlerini doktora düzeyinde yapılan tez çalışmaları üzerinden analiz etmiş ve haritalandırmıştır. Özsu (2019, ss. 34-49) kapsamı daha da genişleterek Türkiye'de yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri üzerinden uluslararası ilişkilerin internet çalışmalarıyla kurduğu ilişkiyi analiz etmiştir. Başka bir çalışmada Katman (2022, pp. 287-304) ise Türkiye'de yapılan göç çalışmalarını, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yapılan tez çalışmalarını veri olarak kullanarak incelemiştir.

Bu çalışmada yukarıda doktora veya yüksek lisans tezleri üzerinden yapılan analizlerin bir benzeri tıpkı terör veya göç çalışmaları gibi spesifik bir çalışma alanı bağlamında gerçekleştirilmektedir. Türkiye'deki uluslararası ilişkiler konulu doktora tezlerinde uluslararası ilişkiler teorilerinin çalışılma şekline ilişkin eğilimler ortaya konmakta ve analiz edilmektedir. Çalışma uluslararası ilişkiler teorilerinin doktora tezlerinde nasıl çalışıldığına ilişkin sunduğu bulgularla literatüre özgün bir katkı yaptığı iddiasındadır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgulara geçmeden önce bir sonraki bölümde araştırma kapsamına giren doktora tezlerinin nasıl belirlendiği (araştırmanın tasarımı) ve hangi yöntemle analiz edildiği açıklanmaktadır.

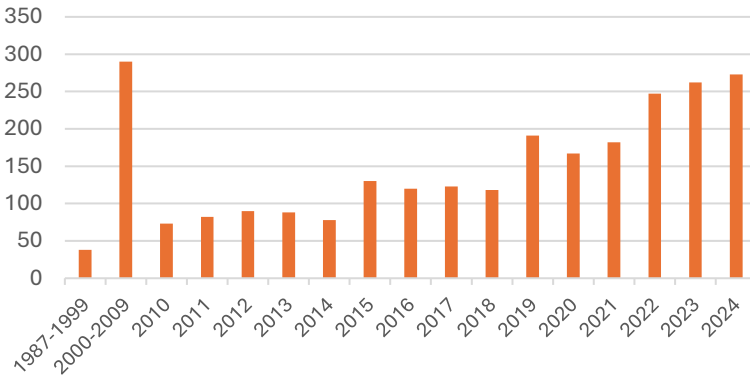
2. Araştırmanın Tasarımı ve Yöntemi

Bu çalışma kapsamında gerekli olan veriler, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi'nin resmi internet sayfasındaki veri tabanından elde edilmiştir. Bu verilerin elde edilmesinde şöyle bir yol izlenmiştir. Öncelikle uluslararası ilişkiler konulu yüksek lisans tezleri çalışmanın kapsamına dahil edilmeyerek araştırma sadece doktora tezlerine odaklanmıştır. Dolayısıyla çalışmanın analiz birimi, Ulusal Tez Merkezi resmi internet sitesinden elde edilen doktora tezleridir. Bunun iki temel nedeni olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle doktora tezleri yüksek lisans tezlerinden nazaran daha özgün araştırma soruları sormaları, sistematik metodolojik yaklaşımlar içermeleri ve daha derinlikli bir teorik çerçeve sunmaları nedeniyle ayrılmaktadır. Elbette yüksek lisans tezlerinin tümünde bu eksikliğin olduğu iddia edilmemektedir. Ancak akademisyen olmak isteyen bir adayın imza metni olan doktora tezlerinin yüksek lisans tezlerine nazaran sistematik, metodolojik ve kuramsal açıdan daha özgün bir niteliğe sahip

olmasının genel bir kabul olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle akademik bilgi üretimine yüksek düzeyde katkı sağlama amacı güden doktora tezlerinin, disiplinindeki teorik yönelimleri daha belirgin biçimde yansıttığını söylemek mümkündür. İkinci ve daha pragmatik olan gerekçe ise Türkiye özelinde yüksek lisans tezlerinin sayıca fazlalığıⁱ ve bununla bağlantılı olarak konu bakımından çok fazla tekrara düşmesi göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın yalnızca doktora tezleriyle sınırlandırılması, veri setinde tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik sağlamaktadır. Böylece araştırmanın hem odaklanması hem de analiz derinliği artırılmaya çalışılmıştır.

Grafik 1

Yıllara Göre Uluslararası İlişkiler Konulu Doktora Tezi Sayısı

Çalışmanın doktora tezleri ile sınırlandırılmasının ardından Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ve uluslararası ilişkiler kapsamında yazılan tezler belirlenmiştir. Bilindiği üzere Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının ana bilim dalı uluslararası ilişkiler olsa da uluslararası ilişkiler disiplini alanına giren konuları çalışan ve multidisipliner nitelik taşıyan birçok anabilim dalı bulunmaktadır. Bu nedenle sadece uluslararası ilişkiler değil tarih, hukuk, ekonometri, iktisat, uluslararası ticaret, siyaset bilimi, kamu yönetimi, gazetecilik, halkla ilişkiler gibi birçok anabilim dalında yayımlanan tezler çalışmanın kapsamına dahil edilerek veri seti genişletilmiştir. Diğer bir ifadeyle araştırma üniversite, enstitü, anabilim dalı veya bilim dalı bazında bir sınırlandırmaya tabi tutulmamıştır. Tek sınırlama, doktora tezlerinin uluslararası ilişkiler konulu olması gerekliliği olarak belirlenmiştir. Bu sınırlama ile 2024 yılı sonu itibariyle YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan 2.752 adet uluslararası ilişkiler konulu doktora tezi belirlenmiştir. Yazarının isteği veya başka nedenlerle erişim izni olmayan 200 doktora tezi çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Böylece 1987-2024 yılları arasında yayımlanmış uluslararası ilişkiler konulu 2.552 doktora tezi araştırmanın evrenini oluşturmuştur.

Uluslararası ilişkiler konulu ve erişim izni olan doktora tezlerinin belirlenmesinin ardından söz konusu tezlerin hangilerinin uluslararası ilişkiler teorileri içeriğine sahip olduğu belirlenmiştir. Bu süreçte 2.552 doktora tezinin her biri içerik bakımından incelenmiştir. Uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezlerinin belirlenmesinde

ⁱ Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi’nin resmi internet sayfasındaki veri tabanında ilki 1983 yılında yayımlanan ve bu çalışmada olduğu gibi 2024 yılı sonu baz alınarak yapılan sınıflandırmada toplam 13.583 uluslararası ilişkiler konulu yüksek lisans tezine ulaşılmaktadır.

öncelikle tezin başlığı, özeti, anahtar kelimeleri ve konu kısmı gibi künye bilgilerinde, uluslararası ilişkiler teorilerine ilişkin kavramsal bir vurgu olup olmadığı tespit edilmiştir. Örneğin güvenlikleştirme (Kopenhag Okulu), karşılıklı bağımlılık (liberalizm), kimlik inşası (konstruktivizm) gibi kavramların veya tezin isminin doğrudan kullanıp kullanılmadığı bu noktada önemli bir açıklayıcı olmuştur. Bu kavramların veya teori isminin olduğu doktora tezleri tespit edildikten sonra ilgili tezin içeriği analiz edilmiştir.

Tezin künye bilgilerinde çalışmanın uluslararası ilişkiler teorileri içeriğine sahip olduğuna ilişkin bir vurgunun olmadığı durumlarda doğrudan tezin içeriğine yönelinmiştir. Bu durumda kimi doktora tezlerinin iki veya daha fazla konu alanına girdiği görülmüştür. Örneğin bazı doktora tezlerinde aynı anda hem belirli bir bölge veya ülkenin uluslararası ilişkileri hem de uluslararası ilişkiler teorisi konularının, hatta kimi durumlarda bir ülkenin uluslararası ilişkileri, uluslararası güvenlik ve uluslararası ilişkiler teorisinin birlikte ele alındığı görülmüştür. Bu tür durumlarda söz konusu doktora tezleri, tezin yalnızca yüzeysel biçimde ele alınması ve analiz sürecinde teorik varsayımlardan faydalanılması ölçütleri esas alınarak sınıflandırılmıştır. Diğer bir ifadeyle tezlere ilişkin yapılan içerik analizinde teoriyi literatür taraması veya giriş kısmında yüzeysel olarak değinen ve analizlerinde teorik bir kapsam olmayan yayımlar uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezi kapsamına dahil edilmemiş ve diğer konu alanları ile ilişkilendirilmiştir. Giriş, gelişme veya uygulama kısmında teoriyi test eden (örnek olay çalışması), teori geliştiren, teori derleyen veya meta teorik bir tartışma yapan tezler ise uluslararası ilişkiler teorileri içerikli tez olarak çalışma örneğine dahil edilmiştir.

Tablo 1

Yıllara Göre Uluslararası İlişkiler Teorileri İçerikli Doktora Tezi Dağılımı

Yıl	Uluslararası İlişkiler Konulu Tez Sayısı	Uluslararası İlişkiler Teorileri İçerikli Tez Sayısı	Yüzdeler Oran
1987-1999	38	2	5,2
2000-2009	290	23	7,9
2010	73	12	16,4
2011	82	15	18,2
2012	90	14	15,5
2013	88	25	28,4
2014	78	21	26,9
2015	130	24	18,4
2016	120	26	21,6
2017	123	25	20,3
2018	118	22	18,6
2019	191	28	14,6
2020	167	28	16,7
2021	182	25	13,7
2022	247	48	19,4
2023	262	50	19
2024	273	67	24,5
TOPLAM	2552	455	17,8

Yukarıdaki değinilen ölçütler ve sınırlılıklar bağlamında yapılan araştırma kapsamında,

Tablo 1’de görüleceği üzere 2.552 uluslararası ilişkiler konulu doktora tezinin 455’inin uluslararası ilişkiler teorileri içerikli olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın örneklemini oluşturan 455 uluslararası ilişkiler teorileri içerikli tez, uluslararası ilişkiler konulu doktora tezlerinin yüzde 17,8’ini oluşturmaktadır. Bu tezler, nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Doküman analizi, anlamlı veriler elde etmek için resmi raporlar, politika belgeleri, konuşmalar, akademik metinler ve arşiv materyalleri gibi mevcut yazılı materyalleri analiz etmeye olanak sağlayan nitel bir araştırma yöntemidir (Bowen, 2009, p. 28; Wach, 2013, p. 1). Doküman analizi, görüşme veya anket çalışması gibi araştırma yöntemlerinden farklı olarak araştırmacının araştırma konusu ile doğrudan etkileşime girmeden verileri orijinal bağlamında değerlendirebilmesine ve analiz edebilmesine olanak tanımaktadır (Merriam & Tisdell, 2016, p. 162). O’Leary (2017, p. 273) doküman analizi süreci dört temel aşamadan oluşan bir süreçtir. Bunlar sırasıyla; i) araştırma konusuna ve amacına uygun belgelerin belirlenmesi ve seçilmesi, ii) ilgili belgelerin temsil gücünün değerlendirilmesi, iii) belgelerin içeriğinin sistematik olarak düzenlenmesi, iv) bulguların araştırmacının amaçları bağlamında yorumlanmasıdır.

Bu çalışma kapsamında doküman analizi yöntemi, birincil kaynaklar olarak uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezlerini sistematik olarak incelemek için kullanılmaktadır. Bu yöntem ile Türkiye’de teorilerin nasıl çalışıldığına analiz edilmesi ve doktora tezleri bağlamında teori çalışmalarının genel bir görüntüsünün çıkarılması amaçlanmıştır. Doktora tezleri titiz bir şekilde analiz edilerek elde edilen veriler sayısallaştırılmış ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Bu yolla, Türkiye’de üretilen uluslararası ilişkiler teorisi odaklı doktora tezlerinin Batı-merkezci, Batı-dışı ve Batı-sonrası tartışmaları ile teori üretimi/teori tüketimi ikilemindeki konumları incelenmiş; merkez-çevre ilişkisi bağlamında hangi noktaya yerleştirilebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde araştırma kapsamında elde edilen bulgular ele alınmaktadır.

3. Bulgular

Çalışma kapsamında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan 2.552 uluslararası ilişkiler konulu doktora tezi taranmıştır. Söz konusu doktora tezlerinden uluslararası ilişkiler teorileri içeriğine sahip olanlar belirlenmiştir. Çalışmanın örneklemini teşkil eden söz konusu teori içerikli doktora tezlerine ilişkin bulgular aşağıda sıralanmış ve sırasıyla analiz edilmiştir.

3.1. Uluslararası İlişkiler Konulu Doktora Tezlerinin İçerik Dağılımı

Bu çalışma kapsamında içerik analizine tabi tutulan uluslararası ilişkiler konulu doktora tezleri, öncelikle içerik veya alt konu başlığı üzerinden sınıflandırılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere bir doktora tezinin veya herhangi bir başka akademik yayımın iki veya daha fazla konuyu aynı anda içermesi mümkündür. Örneğin bir doktora tezi uluslararası güvenlik ve insan hakları gibi iki konuyu ya da dış politika, teori ve hukuk gibi üç konuyu aynı anda kapsayan bir içeriğe sahip olabilmektedir. Bu durum çalışma evrenini oluşturan 2.552 doktora tezinin sınıflandırılmasında ister istemez öznel bir değerlendirmeyi beraberinde getirmektedir. Araştırma kapsamında analiz edilen ve içerik bakımından iki veya daha fazla uluslararası ilişkiler alt konusunu içeren doktora tezi örneklerinin hangi konu başlığı altına dahil edileceği iki aşamalı bir yöntemle belirlenmiştir. İlk olarak doktora tezinin yazarının çalışmasını hangi konu başlığına dahil

ettiğine bakılmış ve tezin künyesinde (başlık, anahtar kelimeler, özet ve konu) bununla ilgili bir tanımlama ya da bilgi olup olmadığına bakılmıştır. Eğer gerekli bilgi bulunmuyorsa veya net bir şekilde ifade edilmediyse çalışmanın içeriğinde hangi konuyu ana gövdeyi oluşturduğu değerlendirilmiş ve doktora tezinin dahil edileceği uluslararası ilişkiler alt konusu/teması belirlenmiştir.

Tablo 2
Uluslararası İlişkiler Konulu Doktora Tezlerinin İçerik Dağılımıⁱⁱ

Yıl	1987-1999	2000-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	TOPLAM
Uluslararası İlişkiler Disiplini Tarihi	-	4	1	-	1	1	-	3	1	2	1	1	3	-	2	-	-	20
Kalkınma Çalışmaları	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	3	-	5
Uluslararası İlişkilerde Cinsiyet Çalışmaları	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	1	2	-	4	5	14
İnsani Güvenlik	-	2	1	-	-	1	-	2	2	-	1	6	2	6	4	4	3	34
İnsan Hakları	2	7	-	1	4	-	1	2	2	-	1	1	4	2	9	4	2	42
Uluslararası Örgütler	-	7	2	4	7	1	3	6	5	5	1	4	5	4	5	3	6	68
Uluslararası Hukuk	2	18	7	6	2	-	3	12	2	12	5	15	4	5	6	14	13	126
Amerikan Dış Politikası	-	12	1	5	3	3	-	1	2	3	3	5	7	6	3	15	9	78
Karşılaştırmalı Dış Politika	1	7	-	3	-	2	3	3	1	4	7	4	7	6	7	9	11	75
Uluslararası Ekonomi Politik	2	15	1	4	1	3	2	4	4	5	6	8	4	12	13	12	11	107
Uluslararası İlişkiler Teorileri	2	23	12	15	14	25	21	24	26	25	22	28	28	25	48	50	67	455
Türk Dış Politikası ⁱⁱⁱ	11	58	17	16	18	17	14	24	22	21	23	34	43	28	36	42	42	466
Belirli Bir Bölgenin veya Ülkenin Uluslararası İlişkileri	5	47	5	7	16	8	13	19	19	20	24	38	29	49	53	47	49	448
Diğer ^{iv}	7	29	13	15	10	18	5	13	16	12	9	25	12	18	30	23	24	279
Avrupa Çalışmaları/Entegrasyonu	3	46	6	4	10	6	3	12	8	5	13	15	13	11	20	15	16	206
Uluslararası Güvenlik	3	15	7	2	4	2	10	5	10	9	1	6	4	8	11	17	15	129
TOPLAM	38	290	73	82	90	88	78	130	120	123	118	191	167	182	247	262	273	2552

Tablo 2’de görüleceği üzere Türkiye’de doktora tezlerinde en fazla çalışılan konular sırasıyla Türk dış politikası, uluslararası ilişkiler teorileri ve belirli bir bölgenin veya ülkenin uluslararası ilişkileridir. Bu üç konu başlığı, uluslararası ilişkiler konulu tüm doktora tezlerinin yaklaşık yüzde 54’ünü oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de

ii Uluslararası ilişkiler konulu doktora tezlerinin içeriğine ilişkin tabloda yapılan bölümlendirme için Institute for the Theory and Practice of International Relations at the College of William and Mary tarafından yürütülen ve Teaching, Research and International Policy (TRIP) araştırması referans alınmıştır. Araştırma kapsamında 2004 yılından bu yana belirli aralıklarla dünyanın dört bir yanındaki uluslararası ilişkiler akademisyenlerine anket uygulanmış ve çalışmada yer alan sorulardan biri “uluslararası ilişkilerdeki temel çalışma alanınız nedir?” olmuştur. İlgili soruya verilen cevaba ilişkin oluşturulan konu başlıkları listesi, bu çalışmada referans olarak kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. (Teaching, Research & International Policy, 2024, pp. 1-3).

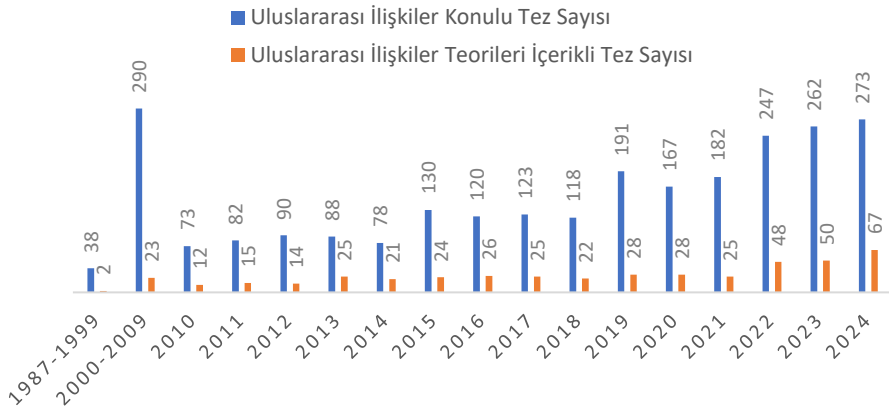
iii Dünya ölçeğinde ankete katılan tüm akademisyenler için yaşadıkları ülkelerin ismi soru şıklarında belirtilmiştir. Bu kapsamdan hareketle Türkiye’den ankete katılan akademisyenler için “Türk Dış Politikası” konu başlığı eklenmiştir.

iv Teaching, Research and International Policy (TRIP) araştırması kapsamında uygulanan ankette yer alan ve diğer başlığı altında ifade edilen konular, uluslararası tarih, uluslararası çevre siyaseti, uluslararası ilişkiler ve din, uluslararası etik, uluslararası/küresel sağlık, küresel sivil toplumdur.

yazılan uluslararası ilişkiler konulu her iki doktora tezinden birisi Türk dış politikası, uluslararası ilişkiler teorileri ve belirli bir bölgenin veya ülkenin uluslararası ilişkileri içeriklidir. Çalışma kapsamında yapılan analizde Türk dış politikası içerikli tezlerin çoğunlukla Türkiye'nin yakın coğrafyası (Avrupa, Ortadoğu) ve ABD ilişkiler üzerine yoğunlaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca Türk dış politikası konulu tezlerin yıl bazında süreklilik arz eden bir dağılımı olduğunu söylemek mümkündür. Belirli bir bölge/ülkenin uluslararası ilişkilerini ele alan tezlerin ise çoğunlukla Ortadoğu, Avrupa, Avrasya siyaseti ve uluslararası ilişkileri üzerine olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durum belirli bir bölge veya ülke ile ilgili çalışmalar söz konusu olduğunda akademisyenlerin ilgisini çoğunlukla Türkiye dış siyaseti ile doğrudan etkileşimde olan alanların çektiğini göstermektedir.

YÖK tez veri tabanında yer alan uluslararası ilişkiler konulu doktora tezlerinde en az çalışılan konular ise uluslararası ilişkiler disiplini tarihi, kalkınma çalışmaları ve uluslararası ilişkilerde cinsiyet çalışmaları olmuştur. Bu üç konu başlığı, uluslararası ilişkiler konulu tüm doktora tezlerinin yaklaşık yüzde 1,5'ini oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplini tarihi konulu tezlerin tüm doktora tezleri içindeki yaklaşık yüzde 0,8'lik oranı, Türkiye'deki akademisyen adaylarının uluslararası ilişkiler disiplinin gelişim seyrini ve bu gelişimde rol oynayan önemli tartışmaları veya konuları çalışmaya mesafeli durduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Grafik 2
Uluslararası İlişkiler Teorileri İçerikli Doktora Tezleri

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, Türkiye'deki uluslararası ilişkiler konulu doktora tezlerinde son 10 yılda önemli bir artış yaşandığını ortaya koymaktadır. Bunda rol oynayan en önemli etkenlerin, son 10 yılda uluslararası ilişkiler doktora programlarının sayısının artması ve disiplinler arası çalışma eğiliminin güçlenmesi olduğunu söylemek mümkündür. İzmir, Bursa, İstanbul ve Ankara'daki devlet ve vakıf üniversiteleri dışında Nevşehir, Trabzon, Bolu, Balıkesir, Kocaeli, Sakarya, Yalova gibi üniversitelerde uluslararası ilişkiler doktora programlarının kurulması ve mezun vermesi doktora tezi sayısının artmasına doğrudan etki etmiştir. Ayrıca sadece uluslararası ilişkiler değil tarih, hukuk, iktisat, siyaset bilimi, kamu yönetimi gibi disiplinlerde doktora programı sayısı ve buna bağlı olarak disiplinler arası doktora tezlerinin sayısı artmıştır. Uluslararası ilişkilerin gündemindeki hızlı değişimler ve son 10 yılda uluslararası ilişkiler konulu doktora tezlerinin sayısında yaşanan artış, tez

konularının çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır. Bu anlamda son yıllarda dikkat çeken bir gelişme uluslararası ilişkiler doktora tezlerindeki normatif konuların görünürlüğünün artmasıdır. Nitekim Tablo 2’de görülebileceği üzere özellikle son 5 yılda insan hakları ve insani güvenlik içerikli doktora tezlerinin sayısı artmıştır. Bu artışın, Suriye, Ukrayna ve Filistin gibi güncel çatışmalar ile bu çatışmalara bağlı olarak gelişen göç olgusunun, uluslararası siyasette daha görünür hale gelmesiyle ilişkili olabileceğini söylemek mümkündür.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, çalışmanın örneklemini oluşturan uluslararası ilişkiler teorileri içerikli tez sayılarında yıl bazında süreklilik olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Grafik 2’de görülebileceği üzere çalışma kapsamına giren son 3 yılda teori içerikli tezlerde gözle görünür bir artış yaşanmıştır. 2024 yılında yayımlanan 273 uluslararası ilişkiler konulu tezin 67’si teori içerikli tez olmuş ve yüzde 24,5’lik bir orana ulaşmıştır. Diğer bir ifadeyle 2024 yılında yayımlanan uluslararası ilişkiler konulu her 4 doktora tezinde 1’i uluslararası ilişkiler teorilerini test etmiş, derlemiş, teori geliştirme sürecine katkı yapmış veya meta teorik bir analiz sunmuştur. Son 3 yılda uluslararası ilişkiler teorileri üzerine yazılan doktora tezlerindeki artış, Türkiye’deki akademisyen adaylarının teorilerin uluslararası ilişkilerdeki olgu ve olayları açıklama gücüne dair güncel tartışmaları yakından izlediğini ve bu tartışmalara katkıda bulunma yönünde bir eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu eğilimin literatüre sunduğu katkı ve hangi teorilerin hangi biçimlerde ele alındığı sorusu ise merkez/çevre ve Batı/Batı-dışı ilişkileri çerçevesinde, bölümün devamında sunulan bulgular üzerinden analiz edilmektedir.

3.2. Merkez-Çevre İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Teori İçerikli Doktora Tezleri

Uluslararası ilişkiler disiplininin; ele aldığı sorun alanları, bu sorunları ele alış tarzı, araştırma gündeminin inşası, kullanılan yöntemsel tercihler, hangi kavramların disipline dâhil edileceği ve neyin “teori” olarak kabul edileceği hususları bağlamında Batı-merkezli bir karakter sergilediği ileri sürülebilir. Literatürde yaklaşık son kırk yıldır tartışma konusu olan bu karakteristik yapı, kendisine özgü hegemonik bir bilgi üretim modelinin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Söz konusu modelde, bilgi merkezde üretilmekte ve çevrede test edilmekte; böylelikle uluslararası ilişkiler bilgisi süreklilik arz eden bir biçimde merkezden çevreye ihraç edilmekte ve disipline “doğal” bir olgu olarak kabul edilen hiyerarşik bir iş bölümü yerleşmektedir.

Teori çalışmalarına odaklanıldığında, bu hiyerarşik iş bölümünün, merkezde teorilerin üretilmesi ve çevrede ise bu teorilerin bölgesel ya da ulusal vaka çalışmaları aracılığıyla sınanması şeklinde somutlaştığı görülmektedir. Son çeyrek asırda gerçekleştirilen çeşitli araştırmalar (Holsti, 1985, pp. 123-146; Aydınli & Mathews, 2000, pp. 297-305; Tickner, 2003, pp. 341-345; Dankbaar, 2012, pp. 3-20; Vogelaar vd., 2016, pp. 16-32), bu işleyişin Batı’nın –yani merkezin– disiplin üzerindeki epistemik hegemonyasını yeniden ürettiğini ve disiplinin dar görüşlü bir epistemolojik yapıya bürünmesine neden olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda merkezdeki akademisyenler yeni teorik çerçeveler inşa etmekle, çevredeki akademisyenler ise belirli ülke ya da bölgelere ilişkin bilgi sunarak mevcut teorileri test etmekle yükümlü kılınmıştır (Aydınli & Mathews, 2000, p. 297). Dahası, bu işleyişin yalnızca merkezde değil, çevredeki akademisyenler tarafından da içselleştirilmesi, teori üretimi ve tüketimi bağlamında merkez-çevre ilişkisini sürekli olarak yeniden üretmiştir (Bilgin, 2005, s. 7). Çevrede konumlanan akademisyenlerin bu

epistemik düzeni –Gramsciyen bir ifadeyle– “rıza” göstererek kabullenmelerinde Batı-merkezci hegemonyanın yanı sıra çevredeki kurumsal, mali ve siyasal kısıtlılıkların da belirleyici olduğu ileri sürülebilir (Acharya & Buzan, 2007, pp. 293-301).

Türkiye bağlamında ise, akademik camianın bu merkez-çevre işleyişindeki konumunu anlamlandırabilmek için akademisyenlerin ve akademisyen adaylarının hangi teorileri, ne tür gerekçelerle ve hangi yöntemlerle çalıştıklarını incelemek gerekmektedir. Bu doğrultuda ilk kapsamlı girişim, The Turkish Yearbook of International Relations ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi’nde yayımlanan makaleleri veri olarak kullanan Bilgin (2005, ss. 8-10) tarafından yapılmış; söz konusu çalışma, Türkiye’de uluslararası ilişkiler araştırmalarının büyük ölçüde ABD ve Batı Avrupa merkezli kavramsallaştırmalara ve teorilere dayandığını, dolayısıyla çevresel bir konum işgal ettiğini ileri sürmüştür. Sonraki yıllarda gerçekleştirilen diğer çalışmalar da benzer bulgulara ulaşmıştır (Aydınlı & Mathews, 2008, pp. 693-712; Bilgin & Tanrısever, 2009, pp. 147-163; Aydın & Yazgan, 2013, ss. 3-44; Aydın vd., 2014; Köstem, 2015, pp. 59-66; İşeri & Esentürk, 2016, ss. 29-43; Aydın & Biltekin, 2017, pp. 45-68; Aydın & Dizdaroğlu, 2019, ss. 3-28).

Tablo 3 Uluslararası İlişkiler Teorileri İçerikli Doktora Tezlerinin Türü

Yıl	Teori Odaklı Örnek Olay Analizi	Teoriye İlişkin İnceleme	Teori Geliştirme	Meta Teori	Toplam
1987-1999	2	-	-	-	2
2000-2009	20	3	-	-	23
2010	11	1	-	-	12
2011	13	1	-	1	15
2012	14	-	-	-	14
2013	24	-	-	1	25
2014	20	-	1	-	21
2015	23	-	-	1	24
2016	21	1	2	2	26
2017	23	1	-	1	25
2018	21	1	-	-	22
2019	26	2	-	-	28
2020	27	-	-	-	28
2021	24	-	-	1	25
2022	43	5	-	-	48
2023	49	-	-	1	50
2024	61	3	3	-	67
Toplam	423	18	6	8	455
Oran	93	4	1,3	1,7	100

Bu çalışma kapsamında analiz edilen uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezlerinden elde edilen veriler, Türkiye’deki teori çalışmalarının çevrede konumlandığına yönelik geçmiş yıllarda yapılan çalışmaların ulaştığı bulguları desteklemektedir. Araştırma kapsamına giren uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezlerinin yüzde 93’ü teori odaklı örnek olay analizini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle merkezde üretilen teoriler^v, Türkiye’de yayımlanan doktora tezlerinde alan veya

^v Merkezde üretilen teoriler, Acharya ve Buzan’ın tanımlamasından hareketle kökleri Batı felsefesinde, siyaset

ülke bilgisi aracılığıyla test edilmektedir. Teorinin gelişimine veya varsayımlarına ilişkin tartışmaları inceleyen ve bu anlamda teoriye ilişkin bir derleme sunan tezler yüzde 4'lük bir orana sahiptir. Bu tezlerin tamamı Batı-merkezli veya ana akım olarak adlandırılan teorilerin gelişimine odaklanmaktadır. Teorilerin altında yatan varsayım kümelerinin geçerliliğini ve tutarlılığını, teori oluşturmak için gerekli ön koşulları ele alan meta teorik tezler tüm doktora tezleri içerisinde yüzde 1,7'lik bir orana sahiptir. Özgün bir teori üretme veya var olan teorileri yeni varsayımlarla geliştirme üzerine çaba sergileyen ve bu anlamda alana en spesifik katkıyı sunan tezlerin oranı ise yüzde 1,3'tür.

Tablo 3'te görüleceği üzere YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında taranan uluslararası ilişkiler teorileri içerikli 100 doktora tezinden 93'ü bir örnek olay incelemesi sunmaktadır. Bu durum çalışma kapsamında tezleri incelenen akademisyen adaylarının ezici bir çoğunluğunun disiplindeki teori geliştirme çabalarına katkı sunma, teorilerin varsayımlarını ve üst anlatılarını tartışma çabasına girmek yerine var olan teorilerden yararlanmayı tercih etmektedir. Bu durumun anlaşılabilir olduğunu söylemek mümkündür. Zira bir akademisyen adayı için var olan teoriyi test etmek, bir teori üzerine çalışmaktan veya bir teori üretmekten elbette daha konforlu bir alandır. Çünkü var olanı kullanmak, var olanı geliştirmeye çalışmaktan veya sıfırdan yeni bir şey inşa etmekten daha kolaydır. Var olan teorileri kullanmanın hem daha kolay hem de daha az riskli olması, Türkiye'de özgün bir teori geliştirme girişimlerinin zayıf kalmasının nedenlerindedir (Aydınlı & Biltekin, 2017, pp. 272-273). Öte yandan bu durum sadece akademisyen adaylarının tercihleri ile alakalı değildir. Acharya ve Buzan'a göre (2007, pp. 203-301) Batı'nın değişmeyen "teori üretim merkezi" olduğuna ilişkin ön kabuller ve yerel düzeydeki mali, kurumsal veya siyasal engeller de Türkiye gibi çevrede konumlanan ülkelerin akademisyenlerinin ve akademisyen adaylarının özgün teori geliştirme çabası içine girmesi önüne set çeken diğer nedenler arasındadır. Söz konusu engeller ve ön kabuller, akademisyen adaylarının teori çalışma tercihlerini doğrudan etkileyerek disiplin literatüründeki güncel teorik ve meta teorik tartışmalara (Batı-dışı teori, yerli ve özgün teori, Batı-sonrası teori, eleştirel gerçekçilik, küresel uluslararası ilişkiler fikri) katılımının kısıtlı kalmasında önemli rol oynamaktadır. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan uluslararası ilişkiler teorileri içerikli her 100 doktora tezinden sadece 3'ünün disiplindeki teorik birikime katkı sunar nitelikte olması (özgün teori geliştirme veya meta teorik analiz), bu açıdan önemli bir göstergedir.

3.3. Doktora Tezlerinde Batı-Merkezli Teorilerin Hegemonyası

Uluslararası ilişkiler disiplininin merkezinde yer alan teoriler Batı-merkezli teorilerdir. Bu çalışmada Batı-merkezli teoriler ile realizm, idealizm, konstrüktivizm, liberalizm, post-modernizm, post-yapısalcılık, Marksizm, yeşil teori, feminizm gibi kökleri Batı'nın siyasal, tarihsel, kültürel ve toplumsal deneyimlerinde bulunan, pozitivist veya post-pozitivist tüm teorileri ifade edilmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplinin ortaya çıkışı, gelişimi ve disiplindeki ana tartışmalar üzerinde belirleyici bir rol üstlenen Batı-merkezli teoriler, artan Batı-dışı teori geliştirme çabaları ve diyalog odaklı küresel bir disiplin yaratma arayışlarına rağmen günümüzde hala uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin

teorisinde veya siyasal tarihinde olan teorileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu anlamda ister pozitivist (liberalizm, realizm) ister orta yol (konstrüktivizm) isterse post-pozitivist (eleştirel teori, post-modernizm, feminizm, post-yapısalcılık, Kopenhag Okulu ve benzeri) olsun Batı-merkezli inşa edilen tüm teorileri ifade etmektedir. Bunun temel nedeni disiplinin merkezinin hala ABD ve Batı Avrupa'yı kapsayan Batı olmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız (Acharya ve Buzan, 2007, ss. 299-300).

en fazla yararlandığı teoriler olmaya devam etmektedir (Teaching, Research & International Policy, 2024, p. 1). Acharya ve Buzan'ın (2007, p. 205) "neden Batı-dışı uluslararası ilişkiler teorileri yok" sorusu etrafında kümelenen bir grup akademisyenin çabaları ile gelişmeye başlayan Batı-dışı teoriler, Batı-merkezli teorilerin disiplindeki hegemonik konumuna ve evrensellik iddialarına alternatif olarak ortaya çıkmıştır.

Köklerini Batılı olmayan ve çevrede konumlanan devletlerin ve toplumların felsefi ve dini metinlerinden, siyasi ve kültürel tecrübelerinden alan Batı-dışı teoriler, disipline son 20 yıl içerisinde İslam, Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Budizm gibi inanç sistemlerinden, Afrika ve Latin Amerika'da yaşanan sömüren-sömürülen ilişkilerinden beslenen özgün teorik perspektifleri kazandırmıştır. Disiplindeki teorik birikimin Batı/Batı-dışı ikiliğini aşarak küresel bir uluslararası ilişkiler inşa edilmesi gerektiği fikrinden hareketle ele alınmaya başlayan Batı-sonrası teori ise teorinin belirli bir coğrafyaya, kültüre veya siyasi deneyime indirgenemeyeceği varsayımına dayanmaktadır. Bu teorilerin, uluslararası ilişkiler alanında merkezsiz, hiyerarşik olmayan, çoğulcu ve diyalog temelli bir teorik yapılanma hedeflediğini söylemek mümkündür. Batı-merkezli teorilerin hegemonik konumunu aşma sürecinde hem Batı'nın hem de Batılı olmayanın birbirini yalnızca maddi değil aynı zamanda düşünsel düzeyde de inşa ettiğini vurgusundan hareketle ele alınan Batı-sonrası teoriler, bu nedenle "melez" teoriler olarak nitelendirilmektedir.

Disiplinin son 40 yıllık birikimi içerisindeki en önemli teorik tartışmalardan biri olan Batı-merkezcilik/Batı-dışı/Batı-sonrası tartışması, özellikle Batılı olmayan akademik topluluklarda büyük bir ilgi uyandırmıştır. Uluslararası sistemin sadece Batılı değil Batılı olmayan deneyim ve birikimlerle de açıklanabileceği, anlanabileceği ve eleştirilebileceği düşüncesi Batılı olmayan akademik camiada çokça ilgi görmesine ve teorik olarak desteklenmesine rağmen pratikte beklenen karşılığı bulamamıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bunun hem akademisyenlerin kendisinden hem disiplindeki hiyerarşik iş bölümünün sürmesinden hem de yerelde karşılaşılan finansal, kurumsal ve siyasi eksikliklerden kaynağını alan gerekçeleri bulunduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4 Batı-Merkezli/Batı-Dışı/Batı Sonrası Ayrımı Bağlamında Teori İçerikli Tezlerin Dağılımı

Yıl	Batı-Merkezli Teoriler	Batı-Dışı Teoriler	Batı-Sonrası Teoriler (Küresel ÜİT)	Toplam
1987-1999	2	-	-	2
2000-2009	23	-	-	23
2010	12	-	-	12
2011	14	1	-	15
2012	14	-	-	14
2013	25	-	-	25
2014	20	1	-	21
2015	23	1	-	24
2016	25	1	-	26
2017	25	-	-	25
2018	22	-	-	22
2019	28	-	-	28
2020	28	-	-	28
2021	25	-	-	25

2022	48	-	-	48
2023	50	-	-	50
2024	64	2	1	67
Toplam	448	6	1	455
Oran	98,50	1,30	0,20	100

Bu çalışma kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezlerinden elde edilen veriler, disiplindeki Batı-merkezli hegemonik yapının varlığını sürdürdüğünü destekler bulgular sunmaktadır. Tablo 4'te görülebileceği üzere uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezlerinin yüzde 98,5 gibi ezici bir çoğunluğu Batı-merkezli teorilerden yararlanmıştır. Bölüm 3.2'de merkez/çevre ilişkisi bağlamında ulaşılan bulguyla birlikte düşünüldüğünde, akademisyen adaylarının Batı-merkezli teorileri örnek olay incelemelerinde yani alan veya ülke bilgisini test etmekte kullandığını söylemek mümkündür. Aydın ve Biltekin'in (2017, p. 283) de ifade ettiği gibi Türkiye'de eldeki veriye uygun teori geliştirmek yerine mevcut teorilerle uyumlu veri toplama eğilimi daha güçlüdür. İronik olan durum, Türkiye'deki akademisyenlerin Batı-dışı teorilerin gerekliliğine yönelik yaklaşımlarıdır. Nitekim Okur ve Aydın (2023, pp. 33-34) tarafından yapılan anket yöntemine dayanan çalışmaya göre Türkiye'deki uluslararası ilişkiler akademisyenleri Batı-dışı teorilerin varlığının disiplin için önemli olduğunu ve müfredatlarda daha kapsamlı ele alınması gerektiğini kabul etmektedir. Ancak bu kabulün, pratiğe yansımadığını söylemek mümkündür. Nitekim araştırma kapsamında doktora tezlerinde Batı-dışı teorilerden yararlananların yüzde 1,3'te, Batı-sonrası teorilerden yararlananların ise yüzde 0,2'de kaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Batı-dışı teori içerikli toplam 6 doktora tezinin 4'ü Türkiye ve İslam dünyasının tarihsel, kültürel, siyasal deneyimlerinden hareketle bir özgün bir yerel teori geliştirme çabası sergilerken, 1 tanesi Çin merkezli teoriler bağlamında örnek olay incelemesi sunmakta sonuncusu ise Türk-İslam dünyasında uluslararası ilişkiler disiplini kavram, teori ve düşüncesini derlemektedir.^{vi} Batı-sonrası teori veya küresel uluslararası ilişkiler fikri içerikli doktora tezi ise 1 tane olmakla birlikte, söz konusu tezde küresel uluslararası ilişkiler düşüncesi bağlamında refleksivitenin disiplindeki gelişimi teoriler (post-modern, eleştirel, inşacı) üzerinden analiz edilmektedir (Gürbüz, 2024, pp. 1-10).

Türkiye'de uluslararası ilişkiler konu doktora tezlerinde Batı-dışı veya Batı-sonrası teorilerin, küresel uluslararası ilişkiler fikrinin oldukça bir çalışma alanı olarak oldukça düşük düzeyde ilgi görmesinde birçok faktörün etkili olduğunu söylemek mümkündür. Disiplindeki Batı-merkezli hegemonik yapı ve bununla bağlantılı olarak tez yazarının ana akım Batı-merkezli teorilerin daha konforlu bir çalışma alanı sunduğuna yönelik inancı, ülkedeki kurumsal zorluklar bu faktörler arasında sayılabilmektedir. Doktora tezleri bağlamında düşünüldüğünde bir diğer önemli faktör ise akademisyenlerin danışmanlık faaliyetlerinin özgün teori geliştirme veya Batı-dışı/Batı-sonrası teorilerden yararlanma konusunda yeterince teşvik edici olmamasıdır. Türkiye'deki akademisyenlerin Batı-dışı teorilerin gerekliliğini kabul etmelerine rağmen, Batı-merkezli teorilerin evrensel düzeyde açıklama gücüne sahip olduğuna yönelik yüksek kabulleri (Okur ve Aydın, 2023, p. 29), doktora tezlerinde Batı-dışı/Batı-sonrası teorilerin çalışılmasının önüne set çeken önemli bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır.

^{vi} Araştırma kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından ulaşılan Batı-dışı teori içerikli doktora tezleri için bakınız; Say, 2011; Biltekin, 2014; Pekcan, 2015; Adiong, 2016; Yıldız, 2024; Birkan, 2024.

3.4. Uluslararası İlişkiler Teorileri İçerikli Doktora Tezlerinin Teori Bazında Dağılımı

Uluslararası ilişkiler disiplininin gelişiminde 1980'li yıllara kadar en fazla rol oynayan teoriler realizm ve liberalizm olmuştur. Her iki teori uluslararası siyaseti anlama ve açıklama noktasında farklı yaklaşımlar ortaya koysa da analizlerini maddi unsurlara odaklanarak sunma noktasında ortaklaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan yeni dünya düzeninin sadece maddi unsurlara odaklanarak açıklanamayacağına ilişkin yapılan ilk eleştiriler, uluslararası ilişkileri açıklamada kimlik, kültür ve normlar gibi düşünsel ve toplumsal unsurlara rol biçen konstrüktivizmin yükselişine zemin hazırlamıştır (Küçük, 2009, s. 771). 1990'lı yıllarda post-pozitivist olarak adlandırılan teorilerin uluslararası ilişkiler analizlerine yönelik eleştirel bir perspektif geliştirmesi, 2000'li yıllarda ise Batı-dışı teori geliştirme çabaları disiplindeki teorik çeşitliliği arttırmıştır. Bugün itibarıyla disiplinde farklı siyasal, toplumsal, ideolojik ve kültürel dinamiklerden kaynağını alan önemli bir teorik çeşitliliğin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak buna rağmen ders müfredatları, akademik dergiler ve makaleler, lisansüstü tezleri, akademisyen eğilimleri üzerine yapılan güncel akademik çalışmalar incelendiğinde disiplinde küresel anlamda hala en çok referans alan teorilerin realizm, realizm ve konstrüktivizm gibi ana akım Batı-merkezli teoriler olduğunu görülmektedir (Andrews, 2020, pp. 267-282; Aydınli & Erpul, 2022, pp. 419-459; Vogelaar vd., 2022, pp. 16-32; Oladimeji vd., 2024, pp. 137-142).

Uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezleri özelinde yapılan bu araştırma kapsamında elde edilen veriler, ana akım teorilerin disiplindeki teorik çeşitliliğe rağmen hala en çok yararlanılan teoriler olduğu bulgusunu desteklemektedir. Aşağıda Tablo 5'te görüleceği üzere Türkiye örneğinde akademisyen adaylarının doktora tezlerinde en fazla yararlandığı ana akım teoriler realizm, konstrüktivizm ve liberalizmdir. Tüm teori içerikli doktora tezleri içerisinde bu üç teorinin toplam oranı yüzde 47,3'tür. Ayrıca, farklı teorilerin varsayımlarını harmanlayan ve bu çalışmada "eklektik" olarak sınıflandırılan teorik çalışmalar içerisinde en fazla referans gösterilen teorilerin realizm, konstrüktivizm ve liberalizm olması bu oranı daha da yükseltmektedir. Bu anlamda YÖK Ulusal Tez Merkezi tabanında taranan ve uluslararası ilişkiler teorileri içerikli olan her iki doktora tezinden birinin söz konusu üç teoriden en az birinden yararlandığını söylemek mümkündür. Bu durum teori çalışmaları konusunda Türkiye'nin çevrede yer aldığını ve tüm teorik çeşitliliğe rağmen Batı-merkezli ana akım teorilerin akademisyen adayları için evrensel açıklama gücünü koruduğunu göstermektedir.

Uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezlerinde realizm, konstrüktivizm ve liberalizmin hakimiyeti teoriden yararlanma noktasında küresel anlamda görülen eğilimleri doğrudan yansıtmaktadır. Özellikle Türkiye gibi etnik ve mezhepsel çatışmaların yoğun olduğu coğrafyalarda bulunan ülkelerde konstrüktivizmin kimlik, kültür, norm temelli dış politika analizlerinin 2000'li yıllarla birlikte güçlü bir karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Doktora tezinde konstrüktivist teorinin varsayımlarından yararlanan akademisyen adaylarının yüksek oranının, bu durumu doğrudan yansıttığını söylemek mümkündür. Tablo 5'te yer alan dikkat çekici bir diğer veri, çalışma kapsamında incelenen son üç yılda teorik çerçeve olarak Kopenhag Okulu'ndan yararlanan doktora tezlerinde görülen artıştır. Geleneksel güvenlik çalışmalarının sadece askeri tehditlere odaklanan dar yaklaşımını genişleterek siyasal, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik konularını da kapsamına dahil eden

Kopenhag Okulu, güvenliği nesnel tehditlerin yanı sıra söylemler ve politik süreçler üzerinden analiz eden bir uluslararası ilişkiler teorisi. Kopenhag Okulu'nun göç, iklim krizi, terörizm, siber güvenlik, enerji güvenliği gibi uluslararası siyasetin güncel ve önemli konularını analiz etmede realizm gibi ana akım teorilere nazaran daha kapsamlı bir perspektif sunması, akademik çalışmalarda küresel ölçekte ilgi görmesine zemin hazırlamıştır. Bu ilgi bağlamında Türkiye'de son yıllarda özellikle enerji güvenliği, terörizm, bölge siyaseti ve göç konulu doktora tezlerinde teorik çerçeve olarak Kopenhag Okulu'ndan yararlanan akademisyen aday sayısının arttığını söylemek mümkündür.

Tablo 5 Uluslararası İlişkiler Teorileri İçerikli Tezlerin Teorilere Göre Dağılımı

YIL	1987-1999	2000-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	TOPLAM	ORAN
TEORİLER																			
Realizm	1	1	1	2	2	6	7	3	2	4	5	9	8	5	15	7	25	103	22,6
Liberalizm/İdealizm	1	2	1	3	4	2	2	3	3	2	2	3	1	3	2	3	1	38	8,4
Marksizm	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	2	1	3	11	2,4
Konstrüktivizm	-	7	4	1	2	4	-	4	7	5	5	3	9	4	8	8	3	74	16,3
Eleştirel Teori	-	5	-	2	-	1	-	1	1	-	1	1	2	2	-	4	2	22	4,8
Post-Yapısalcılık	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	6	1,3
Post/Neo-Kolonyalizm	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	1	1	-	2	3	1	5	16	3,5
Post-Modernizm	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	3	0,7
Feminizm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2,04
Yeşil Teori	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2,04	
İngiliz Okulu	-	-	1	-	-	-	1	1	1	3	-	-	-	-	1	-	-	8	1,8
Kopenhag Okulu	-	-	2	-	1	2	1	1	-	4	1	3	1	-	9	10	8	43	9,5
Oyun Teorisi	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2	1	-	-	1	-	-	6	1,3
Jeopolitik Teori	-	-	-	1	2	1	2	2	-	-	-	-	-	4	-	-	2	14	3,2
Batı-Dışı Teori	-	-	-	1	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	6	1,3
Ontolojik Güvenlik Teorisi	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	1	6	1,3
Uluslararası Rejim Teorisi	-	-	-	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4	0,9
Rol Teorisi	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	1	2	2	10	2,2
Batı Sonrası Teori	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0,2
Eklektik	-	3	2	2	2	5	3	5	4	2	2	4	2	3	2	4	4	49	10,8
Meta Teori	-	-	-	-	-	1	-	1	2	1	-	-	1	1	-	1	-	8	1,7
Diğer ^{vii}	-	-	-	2	-	1	1	-	5	2	1	-	-	-	3	5	3	23	5
TOPLAM	2	23	12	15	14	25	21	24	26	25	22	28	28	25	48	50	67	455	100

Teorilerin dağılımını veren Tablo 5 incelendiğinde dikkat çeken bir diğer durum, post-positivist teorilerin çalışılma durumudur. Özellikle eleştirel teori, post-yapısalcılık,

^{vii} Bu çalışma kapsamında diğer kategorisi, bir uluslararası ilişkiler konusunu anlama, açıklama veya eleştirel bir inceleme tabi tutmak için siyaset bilimi, kamu yönetimi, iktisat, sosyoloji veya psikoloji gibi multidisipliner çalışmaların yoğun olduğu disiplinlerden ödünç alınan teorileri veya yayım sayısı az olması nedeniyle tablodaki dağılıma ayrı bir başlık olarak dahil edilmeyen uluslararası ilişkiler teorilerini tanımlamak için kullanılmıştır. Araştırma kapsamında taranan uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezleri bağlamında diğer kategorisine dahil edilen teoriler şunlardır: Rasyonel Seçim Teorisi (Siyaset Bilimi, İktisat), Olgunlaşma Teorisi (Kamu Yönetimi), Tarihsel Sosyoloji Kuramı (Tarih, Sosyoloji, Uluslararası İlişkiler), Elit Teorisi (Siyaset Bilimi, Sosyoloji), Güç İntikal Teorisi (Uluslararası İlişkiler), Micro Siber İttifak Teorisi (Uluslararası İlişkiler), Uluslararası Etik Teorisi (Uluslararası İlişkiler), Konsosyonel Teori (Siyaset Bilimi), Çatışma Çözümü Teorisi (Siyaset Bilimi), Uluslararası İlişkiler, Sosyoloji, Psikoloji), Paradiplomasi Teorisi (Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler), Yapısal Güç Teorisi (İktisat), Gömülü Teori (Sosyoloji, Siyaset Bilimi), İmaj Teorisi (Psikoloji), Akıllı Güç Teorisi (Uluslararası İlişkiler), Gömülülük Teorisi (İktisat), Teknoloji Teorileri (Siyaset Bilimi, İktisat, Uluslararası İlişkiler).

post/neo kolonyalizm içerikli doktora tezlerinde son 5 yılda artış gözlemlenmektedir. Bu noktada Türkiye’de özellikle post/neo kolonyal ve eleştirel teori bağlamında yapılan çalışmaların yükselişi ile söz konusu teorilerin küresel düzeyde çalışılmasının artması arasında paralellik olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan benzer durumun feminizm ve yeşil teori gibi diğer post-pozitivist teoriler için geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim toplam uluslararası ilişkiler teorilerini test eden, derleyen, geliştiren toplam 455 doktora tezinden sadece 4 tanesi feminizm ve yeşil teori çalışmıştır. Doktora tezlerinde teori çalışımı konusunda en dikkat çekici verilerden biri Batı-dışı ve Batı-sonrası teorik çalışmalara ilişkindir. 21. yüzyılda Çin’in dünya siyasetindeki yükselişine paralel olarak daha çok tartışılmaya başlanan ve Batı-merkezli teorilerin evrenselliğinin sorgulanması gerektiği düşüncesinden hareketle Çinli ve Hint akademisyenlerin başını çektiği Batı-dışı teori geliştirme girişimlerinin, Türkiye ve doktora tezleri ölçeğinde gerekli karşılığı bulmadığını söylemek mümkündür. Benzer bir durum disiplin en güncel tartışmalarından biri olan küresel uluslararası ilişkiler fikri ve özelinde Batı-sonrası teori için de geçerlidir. Küresel uluslararası ilişkiler fikrinin disiplinde diyalog odaklı, merkeziz ve çoğulcu bir teorik birikimin inşa edilmesi hedefinin hayata geçirilmesinde Türkiye gibi birçok kültürel, dinsel ve siyasal birikimin kesişim noktasında olan ülkelerin akademisyenlerin özgün ve yerel katkıları oldukça önemlidir. Ancak bu katkıların akademik yazının en önemli çıktılarında olan doktora tezleri düzeyinde karşılık bulduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim uluslararası ilişkiler teorileri içerikli toplam 455 tezin sadece 1’i küresel uluslararası ilişkiler fikrini çalışmıştır. Bu durum akademisyen adaylarının disiplinindeki güncel teorik tartışmalara mesafeli durmayı tercih ettiğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’de uluslararası ilişkiler teorilerinin nasıl çalışıldığı, doktora tezlerinde oluşan bir seti kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analiz kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan uluslararası ilişkiler teorileri içerikli 455 doktora tezi doküman analizi yöntemli ile incelenmiştir. Analiz kapsamında ortaya konan bulgularla, akademik yazının en önemli çıktılarında olan doktora tezlerinde uluslararası ilişkiler teorilerinin nasıl ve hangi amaçla çalışıldığı, teori üretimi ve kullanımı bağlamında nerede durulduğu Türkiye ölçeğinde haritalandırılmaya çalışılmıştır. Analiz kapsamında ulaşılan bulguları şu şekilde özetlemek mümkündür;

- 1) YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan uluslararası ilişkiler konulu doktora tezleri içerisinde teori içerikli tezler Türk dış politikası konulu tezlerden sonra ikinci sıradadır. Özellikle çalışmaya veri oluşturan son 3 yılda teori içerikli doktora tezlerinin sayısında artış gözlemlenmiştir. Bu durum, her ne kadar teori çalışmak zor ve mesafeli durulan bir alan olsa da Türkiye’de doktora tezleri bağlamında teori çalışmaları konusunda önemli bir literatürün oluştuğunu göstermektedir.
- 2) Uluslararası ilişkiler disiplininde merkezin teorik üretimi gerçekleştirdiği, çevrenin ise bu teorileri sınıadığı hiyerarşik düzen çerçevesinde değerlendirildiğinde, çalışmanın veri setini oluşturan uluslararası ilişkiler teorisi odaklı doktora tezleri, disiplinin çevresel konumunu temsil etmektedir. Nitekim doktora tezlerinin yüzde 93’ü ülke veya bölge bilgisini bir teori bağlamında test eden örnek olay çalışmalarından oluşurken sadece yüzde 1,3’ü özgün bir teori üretme veya var olan bir teoriyi geliştirme çabasını içermektedir.

Bu bağlamda, doktora düzeyinde yeni teoriler geliştirme çabalarının sınırlı kaldığı; araştırmacıların mevcut ana akım teoriler üzerinden çalışmalarını sürdürerek konfor alanının dışına çıkmaktan kaçındıkları söylenebilir.

- 3) Çalışmanın örneklemini oluşturan 455 uluslararası ilişkiler teorileri içerikli doktora tezinde en fazla yararlanılan teoriler, yüzde 98,5'lük oranla Batı-merkezli teorilerdir. Akademisyen adaylarının disiplin literatüründe önemli bir yer kaplayan Batı-dışı ve Batı-sonrası teori tartışmasına mesafeli durduğu görülmektedir. Merkez-çevre ilişkisi perspektifinden değerlendirildiğinde, bu durum Türkiye'de yürütülen teori çalışmalarının çevresel konumlandırılmasında belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır.
- 4) Uluslararası ilişkiler teorileri içerikli 455 doktora tezinde en fazla yararlanılan teoriler arasında realizm ilk sıradadır. Küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye'de de realizm disiplinde hala başat teori olma rolünü sürdürmektedir. Realizmi, konstruktivizm, Kopenhag Okulu ve liberalizm takip etmektedir. Son on yıl içerisinde, post-yapısalcılık, eleştirel teori ve post/neo-kolonyalizm gibi post-pozitivist yaklaşımların çalışılmasında belirli bir artış gözlemlenmiş olsa da, bu eğilim mevcut ana akım teorilerin hâkim konumunu sarsacak düzeye ulaşamamıştır. Batı-dışı ve Batı-sonrası teoriden yararlanan doktora tezlerinin sayısı ise iki elin parmaklarını geçmemektedir. Bu anlamda Batılı olmayan tarih ve deneyimlerden üretilen teorilere duyulan ihtiyaca ve disiplinde diyalog odaklı merkeziz bir teorik çeşitlilik yaratmaya yönelik küresel düzeydeki tartışmaların Türkiye ölçeğinde akademisyen adaylarının doktora tezleri nezdinde karşılık bulmadığını söylemek mümkündür.

Bu çalışma kapsamında, uluslararası ilişkiler teorileri odaklı doktora tezlerinden elde edilen tüm veriler, Türkiye'de yürütülen teori çalışmalarının çevresel konumunu işaret eden önceki akademik bulguları teyit etmektedir. Söz konusu durum, Batı'nın disiplin üzerindeki teorik hegemonyasının sürdürülmesine ve teori üretimi ile test edilmesi bağlamındaki hiyerarşik iş bölümünün devamına Türkiye özelinde yapılan katkıyı göstermektedir. Küresel teorik tartışmalarda, Batı-merkezli teorilerin evrensellik iddialarının sorgulandığı, Batı-dışı teorilerin geliştirilmesine yönelik çabaların arttığı ve diyalog ile çeşitlilik odaklı, merkeziz bir disiplin inşa etme fikrinin tartışıldığı göz önünde bulundurulduğunda; Türkiye gibi teori çalışmalarının çevrede konumlandığı ülkelerin en önemli katkılarından biri, doktora tezlerinde özgün teorik üretimin teşvik edilmesi olacaktır. Batı-merkezli teoriler üzerine dayalı analizlerin sağladığı konfor alanının dışında çıkmayı gerektiren bu sürecin en önemli teşvikçisi hiç kuşkusuz ki tez danışmanlarıdır. Akademisyen adaylarına Batılı olmayan devlet ve toplumların siyasal, toplumsal ve felsefi deneyimlerine ait özgün kavramsallaştırmaların veya teorilerin, uluslararası ilişkiler bilgisinin tarihsel olarak farklı toplumlar ve kültürler arasında hareket ettiği bilincinden hareketle öğretilmesinin, çevreden gelecek özgün nitelikli teorik çalışmaların sayısının artmasına katkı sunacağını söylemek mümkündür.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yapay Zekâ Kullanım Beyanı	Bu çalışmada yapay zekadan yararlanılmamıştır. Bilimsel içerik ve düzenleme tamamen yazara aittir.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Use of AI Tools	Artificial intelligence was not used in this study. Scientific content and editing belong entirely to the author.

Kaynakça | References

Acharya, A., & Buzan, B. (2007). Why is there no non-Western international relations theory? An introduction. *International Relations of the Asia-Pacific*, 7(3), 287–312. <https://doi.org/10.1093/irap/7.3.287>.

Adiong, N. (2016). *Possibility of an Islamic theory of international relations* (Publication No. 439268) [Doctoral dissertation, Middle East Technical University]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Andrews, N. (2020). International relations (IR) pedagogy, dialogue, and diversity: Taking the IR course syllabus seriously. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 9(2), 267-282. <https://doi.org/10.20991/allazimuth.716687>.

Aydın, M., & Dizdaroglu, C. (2019). Türkiye’de uluslararası ilişkiler: TRIP 2018 sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(64), 3-28. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.652877>.

Aydın, M., & Yazgan, K. (2013). Türkiye’de uluslararası ilişkiler akademisyenleri eğitim, araştırma ve uluslararası politika anketi – 2011. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(36), 3-44.

Aydınlı, E., & Biltekin, G. (2017). Time to quantify Turkey’s foreign affairs: Setting quality standards for a maturing international relations discipline. *International Studies Perspectives*, 18(3), 272-289. <https://doi.org/10.1093/isp/ekx013>.

Aydınlı, E., & Biltekin, G. (2017). Widening the world of IR: A typology of homegrown theorizing. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 7(1), 45-68. <https://doi.org/10.20991/allazimuth.328427>.

Aydınlı, E., & Erpul, O. (2022). The false promise of global IR: Exposing the paradox of dependent development. *International Theory*, 14(3), 419-459. <https://doi.org/10.1017/S1752971922000207>.

Aydınlı, E., Kurubaş, E., & Özdemir, H. (2014). *Yöntem, kuram, komplo: Türk uluslararası ilişkiler disiplininde vizyon arayışları*. Küre Yayınları.

Aydınlı, E., & Mathews, J. (2000). Are the core and periphery irreconcilable? The curious world of publishing in contemporary international relations. *International Studies Perspectives*, 1(3), 297-305. <https://doi.org/10.1111/1528-3585.00013>.

Aydınlı, E., & Mathews, J. (2008). Periphery theorising for a truly internationalised discipline: Spinning IR theory out of Anatolia. *Review of International Studies*, 34(4), 693–712. <https://doi.org/10.1017/S0260210508008095>.

Bilgin, P. (2005). Uluslararası ilişkiler çalışmalarında “merkez-çevre”: Türkiye nerede? *Uluslararası İlişkiler*, 2(6), 8-10.

Bilgin, P., & Tanrısever, O. F. (2009). A telling story of IR in the periphery: Telling Turkey about the world, telling the world about Turkey. *Journal of International Relations and Development*, 12(2), 147-163. <https://doi.org/10.1057/jird.2009.8>.

Biltekin, G. (2014). *Understanding Turkish foreign affairs in the 21st century: A homegrown theorizing attempt* (Publication No. 366673) [Doctoral dissertation, İhsan Doğramacı Bilkent University]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Birkan, O. (2024). *İslam'ın devletler arası güç ve güvenlik ilişkilerine bakışı: Bir realizm eleştirisi* (Yayın No. 885888) [Doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>.

Breuning, M., Bredehoft, J., & Walton, E. (2005). Promise and performance: An evaluation of journals in international relations. *International Studies Perspectives*, 6(4), 447-461. <https://doi.org/10.1111/j.1528-3577.2005.00206>.

Breuning, M., Feinberg, A., Gross, B. I., Martinez, M., Sharma, R., & Ishiyama, J. (2018). How international is political science? Patterns of submission and publication in the American Political Science Review. *PS: Political Science & Politics*, 51(4), 789-798. <https://doi.org/10.1017/S1049096518001054>.

Çağlayan, P. (2023). Uluslararası İlişkiler Disiplininde göç araştırmaları: Türkiye'deki doktora tezleri üzerine bir değerlendirme (2000-2021). *Göç Dergisi*, 10(1), 25-42.

Dankbaar, S. (2012). *The U.S. monopoly in international relations and history: A comparative analysis of leading academic journals*. University of Groningen Press.

Dönmez, R. Ö., & Timur, K. (2017). An evaluation of Ph.D. dissertations on terrorism studies in Turkey. *Alternatif Politika*, 9(1), 131-141.

Drulák, P., & Druláková, R. (2000). International relations in the Czech Republic: A review of the discipline. *Journal of International Relations and Development*, 3(3), 265-268. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jird.1800073>.

Gürbüz, S. E. (2024). *Global international relations and the idea of reflexivity: Researching through expert interviews* (Publication No. 848922) [Doctoral dissertation, Kadir Has University]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Holsti, K. J. (1985). *The dividing discipline: Hegemony and diversity in international theory*. Allen & Unwin Press.

İşeri, E., & Esentürk, N. (2016). Türkiye'de uluslararası ilişkiler çalışmaları: Merkez-çevre yaklaşımı. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, 4(2), 29-43.

Katman, F. (2022). Migration studies in International Relations discipline in Turkey: An analysis on graduate studies. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 11(1), 287-304. <https://doi.org/10.28956/gbd.1109790>.

Keyman, F., & Ülkü, N. E. (2007). Türkiye üniversitelerinde uluslararası ilişkiler ders müfredatı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(13), 99-106.

Köstem, S. (2015). International relations theories and Turkish international relations: Observations based on a book. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 4(1), 59-66.

Kristensen, P. M. (2012). Dividing discipline: Structures of communication in international relations. *International Studies Review*, 14(1), 47-65. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2011.01061>.

- Küçük, M. (2009). Uluslararası ilişkileri kuramında “konstrüktivist dönüşü” anlamak. *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 771-795.
- Lake, D. (2016). White man’s IR: An intellectual confession. *Perspectives on Politics*, 14(4), 1112–1122.
- Malinak, D., Peterson, S., Powers, R., & Tierney, M. J. (2018). Is international relations a global discipline? Hegemony, insularity, and diversity in the field. *Security Studies*, 27(3), 448-484.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). Jossey-Bass.
- Milani, C. R. S. (2021). The foundation and development of International Relations in Brazil. *Review of International Studies*, 47(5), 617-636. <https://doi.org/10.1017/S0260210521000432>.
- O’Leary, Z. (2017). *The essential guide to doing your research project* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Okur, M. A., & Aytakin, C. E. (2023). Non-Western theories in international relations education and research: The case of Turkey/Turkish academia. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 12(1). <https://doi.org/10.20991/allazimuth.1174701>.
- Oladimeji, T., Abejide, T. S., & Ahmad, M. Z. (2023). A bridge-theory of international relations: Hegemonic stability theory revisited. *Journal of Political Discourse*, 1(4), 137–147.
- Özkoç, Ö., & Çağlayan, P. (2023). The trajectory of international relations dissertations in Turkish academia between 2000 and 2020. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 12(1), 123-140.
- Özsu, G. (2020). Uluslararası ilişkiler disiplininin internet çalışmalarıyla olan ilişkisinin 20 yılı: Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerin içerik analizi (1999-2019). *Yeni Medya*, 2019(7), 34-49.
- Pekcan, C. (2015). *Çin’in uluslararası sisteme bakışı ve ABD’ye yönelik dış politikası (2003-2013)* (Yayın No. 429875) [Doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Say, S. (2011). *İbn Haldûn’un uluslararası ilişkileri etkileyen unsurlara ilişkin görüşlerinin analiz ve değerlendirilmesi* (Yayın No. 274528) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Smith, S. (2000). The discipline of international relations: Still an American social science? *British Journal of Politics and International Relations*, 2(3), 374–402.
- Sula, İ. E. (2022). ‘Global’ IR and self-reflections in Turkey: Methodology, data collection, and data repository. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 11(1), 139-154.
- Sula, İ. E., Sarı, B., & Lüleci-Sula, Ç. (2023). From prescription to treatment: The disciplinary (under)achievement of IR in Turkey. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 12(2), 261-280.
- Teaching, Research & International Policy. (2025). Faculty surveys. <https://trip.wm.edu/research/faculty-surveys>.

Tickner, A. B. (2003). Hearing Latin American voices in international relations studies. *International Studies Perspectives*, 4(4), 341-345. <https://doi.org/10.1111/1528-3585.00099>.

Tow, W. T. (2002). International relations and foreign policy in the Australian Journal of Political Science: A review. *Australian Journal of Political Science*, 50(4), 628-640. <https://doi.org/10.1080/10361146.2015.1091534>.

Turton, H. L. (2016). *International relations and American dominance: A diverse discipline*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis (Practice Paper in Brief 13). Institute of Development Studies.

Wæver, O. (1998). The sociology of a not so international discipline: American and European developments in international relations. *International Organization*, 52(4), 687-727. <https://doi.org/10.1162/002081898550688>.

Vogelaar, W., Bell, N. J., Morales, M. N., & Tierney, M. J. (2016). The IR of the beholder: Examining global IR using the 2014 TRIP survey. *International Studies Review*, 18(1), 16-32. <https://doi.org/10.1093/isr/viw003>.

Vogelaar, W., Kristensen, P. M., & Lohaus, M. (2022). The global division of labor in a not so global discipline. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 11(1), 3-27. <https://doi.org/10.20991/allazimuth.1034358>.

Yıldız, T. (2024). *The international in Turkish Islamist thought* (Publication No. 855191) [Doctoral dissertation, Middle East Technical University]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Yüksel, M. (2015). Iranian studies in Turkey. *Iranian Studies*, 48(4), 531-550.